

ВОВК О. Й.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри історії права та держави
(Київський національний університет
імені Тараса Шевченка)

УДК 340.12

ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено теоретико-правовий аналіз поняття правового регулювання суспільних відносин у соціально-політичній сфері та його основних напрямів, методів і видів, які упорядковують функціонування місцевого самоврядування – форми організації місцевої самоврядної влади, що здійснюється мешканцями територіальних громад.

Ключові слова: регулювання, самоврядування, територіальна громада, поняття, нормативні акти, напрямки, методи, види, типи та засоби правового регулювання, моделі та принципи місцевого самоврядування.

В статье осуществлен теоретико-правовой анализ понятия правового регулирования общественных отношений в социально-политической сфере и его основным направлениям, методам и видам, которые упорядочивают функционирования местного самоуправления как формы организации местной самоуправляющейся власти, осуществляется жителями территориальных общин.

Ключевые слова: регулирование, самоуправление, территориальная община, понятия, нормативные акты, направления, методы, виды, типы и средства правового регулирования, модели и принципы местного самоуправления.

The article deals with theoretical and legal analysis of the concept of legal regulation of social relations in the socio-political sphere and its main directions, methods and types that regulate the functioning of local self-government as a form of organization of local self-government power, carried out by residents of territorial communities.

Key words: regulation, self-government, territorial community, notions, normative acts, directions, methods, types, types and means of legal regulation, models and principles of local self-government.

Вступ. Дієвість та ефективність місцевого самоврядування в Україні залежить не лише від успішної реформи децентралізації влади, яка згідно з «Концепцією реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні» від 1 IV. 2014 р. та «Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020»: від 12 I. 2015 р. повинна завершитись найближчим часом, але й від подальшого якісного правового регулювання цієї важливої для сучасного суспільства сфери. Правове регулювання місцевого самоврядування в юридичному аспекті залежить від чіткого доктринального теоретико-правового визначення компонентів означеного соціально-правового явища, яке й надалі потребує модерних та поглиблених досліджень.

Актуальність теми зумовлюється тим, що хоча окремі питання, пов'язані з теоретичними розробками у сфері правового регулювання місцевого самоврядування частково розкривалися у науковій літературі останніх років такими вітчизняними та зарубіжними науковцями, як О.В. Батанов, П.Д. Біленчук, С.В. Бобровник, І.Д. Вальчук, В.О. Галай,

О.В. Звіздай, О.В. Зайчук, Н.В. Камінська, М.І. Козюбра, М.І. Корнієнко, Т.В. Котенко, В.С. Куйбіда, І.І. Литвин, Н.М. Оніщенко, В.Ф. Погорілко, В.В. Попко, О.В. Прієшкіна, О.Ф. Скакун, Т.С. Смирнова, Т.І. Тарахонич, А.О. Ткачук, І.А. Толкачова, Ю.З. Торохтій, Ю.С. Шемшученко, І.В. Хорт та інших, однак особливості упорядкування місцевих самоврядних суспільних відносин в теоретико-правовому аспекті за допомогою права ще не були предметом наукового пошуку.

Постановка завдання. Метою публікації є теоретико-правовий аналіз правового регулювання місцевого самоврядування (як суспільного феномена) з урахуванням існуючих наукових доробок та практики сучасних вітчизняних муніципальних органів. На нашу думку, досягнення означеної мети потребує оцінки таких теоретичних визначень, як «правове регулювання» й «місцеве самоврядування» та характеристики таких категорій, як основні напрями, види та способи правового регулювання у сфері місцевого самоврядування, розгорнутий аналіз яких забезпечить дослідження на більш сучасному теоретико-правовому рівні.

Результати дослідження. Узагальнення існуючих наукових ідей надає можливість зробити висновок про те, що, як і правова категорія, «правове регулювання» було предметом наукового пошуку вчених-теоретиків ще у 30-ті рр. ХХ ст., проте особлива активність у дослідженні питань, пов'язаних із правовим регулюванням, розпочинається у другій половині ХХ століття та продовжується до сьогодні. Це зумовлюється тим, що їх вирішення має практичне значення для з'ясування особливостей тих чи інших суспільно-політичних процесів, які не припиняються у всіх державах світу, зокрема на рівні місцевого самоврядування.

Наразі понятійною основою словосполучення «правове регулювання» є термін «регулювання», дефініція якого потребує уточнення. Отже, поняття «регулювання» запозичене в українську юридичну термінологію з латинської мови від слова «*regulata*», що має корінь «*regula*» – норма, правило та тлумачиться таким, що визначає напрям, спрямовує розвиток чого-небудь, уносить порядок, плановірність [1, с. 756]. Під предметом регулювання в юридичній науці розуміють те, що підлягає врегулюванню, тобто юридично значимі відносини, ті, які є стійкими та характеризуються повторюваністю подій та дій людей; допускають можливість державно-правового (зовнішнього) контролю за ними; створюють зовнішню потребу у врегулюванні [2, с. 29]. Правове регулювання (лат. «*juris regulata*»), або регулювання за допомогою права, регулювання на основі права тощо в юридичній літературі має декілька визначень, які є більш-менш схожими між собою.

Так, серед науковців розповсюджене твердження про те, що регулююча дія права на суспільні відносини конструє модель обов'язкової або дозволеної поведінки різних суб'єктів цих відносин, які знаходять свій вираз у наданні одним суб'єктам суспільних відносин певних прав і в покладанні на інших певних обов'язків, пов'язуючи їх взаємними правами і обов'язками. Таким чином, правове регулювання зумовлене об'єктивними та суб'єктивними чинниками і є дією права на суспільні відносини за допомогою використання певних юридичних засобів [3, с. 278]. Наразі М.С. Кельман та О.Г. Мурашин акцентували увагу на тому, що під правовим регулюванням потрібно вбачати форму владного юридичного впливу на суспільні відносини, яке здійснюється державою за допомогою всіх правових засобів із метою упорядкування, закріплення і забезпечення [4, с. 370]. Досить поширеною є характеристика правового регулювання, як здійснюваного за допомогою юридичних засобів процесу упорядкування суспільних відносин із метою забезпечення певної сукупності соціальних інтересів, які вимагають правового гарантування [5, с. 209]. На нашу думку, варто погодитись із визначенням О.Ф. Скакуна, що правове регулювання суспільних відносин здійснюється не тільки державою, а і громадянським суспільством за допомогою усієї сукупності юридичних засобів упорядкування суспільних відносин, їх закріплення, охорони, захисту і розвитку. При цьому, як зазначає вчена, юридичними засобами правового регулювання виступають правові норми, правовідносини, акти реалізації і застосування права. А правове регулювання (як головний правовий процес) є єдністю трьох взаємозалежних правових процесів: правотворчості, реалізації права, застосування права [6, с. 254]. Як стверджує Т.І. Тарахонич, правове регулювання – це певний процес, зумовлений такими

об'єктивними та суб'єктивними чинниками, як рівень зрілості та стійкості суспільних відносин, рівень соціальної структури суспільства, стан економічного розвитку суспільства, загальний рівень правової культури населення та інші, що передбачає впорядкування, юридичне закріплення та охорону суспільних відносин шляхом застосування правових засобів [7, с. 297–298]. Ми підтримуємо ідеї тих науковців, які виокремлюють, що існує широкий та вузький підходи до розуміння сутності правового регулювання залежно від елементів його структури. До компонентного складу цього правового явища в широкому значенні належать усі форми впливу на свідомість і поведінку суб'єктів права, що передбачає можливість застосування всіх нормативних та індивідуальних юридичних засобів для упорядкування суспільних відносин. А у вузькому значенні, упорядкування суспільних відносин здійснюється за допомогою застосування виключно нормативних юридичних засобів, тобто механізму правового регулювання [8, с. 9]. На нашу думку, характеризуючи таке суспільне явище, як місцеве самоврядування, необхідно застосовувати широкий підхід до визначення правового регулювання.

До однієї з основних соціально-політичних сфер правового регулювання належить царина самоврядування, що характеризується такими ознаками: 1) це тип соціального управління; 2) владні функції належать цілому колективу; 3) влада чиниться громадою безпосередньо або через виборні органи; 4) суб'єкт і об'єкт поєднані та збігаються; 5) соціальне саморегулювання вершиться за допомогою норм права; 6) загальні справи проводяться разом із спільним прийняттям рішень; 7) повселюдні інтереси співтовариства відстоюються і захищаються на основі самодіяльності [9, с. 7].

Повертаючись до теоретико-понятійної дефініції правового регулювання місцевого самоврядування, потрібно зазначити, що похідна «врядування» походить від давньослов'янського слова «ряд» – договір, угода тощо, тобто прийняття рішення, домовляючись між собою, а «самоврядувати» – укладати спільні ухвали з власної волі, добровільно через домовленість, без втручання сторонніх осіб, яке може відбуватися як на приватному (особистісному), так і на колективному громадському рівнях. У сучасному найзагальнішому вигляді поняття «самоврядування» характеризує міру участі соціальної спільності у відносинах з управлінням, ступінь реалізованості її інтересів та відособлення управлінської системи від цих інтересів [10, с. 22]. У соціальному аспекті термін «самоврядування» потрібно відрізнити від терміна «самоуправління», тому що перший означає політичну чи структурну автономію, а другий – концентрацію влади на різних рівнях управління. Розрізняють різні види громадського самоврядування (студентське, робітниче, адвокатське, суддівське, національних або релігійних громад тощо), вагоме значення серед яких належить місцевому самоврядуванню, розуміння якого в юридичній літературі має неоднозначний характер.

У наукових джерелах поняття «міське самоврядування» було запроваджено в XIX ст. німецьким юристом Рудольфом Гнейстом. У Росії після здійснення Земської та Міської реформ 1864–1870 років почали застосовувати термін «местное самоуправление» (міське самоуправління), який використовується і сьогодні. Від початку революції Мейдзі (др. пол. XIX ст.) в Японії з'являється поняття «місцева автономія». У сучасній Франції замість терміна «самоврядування», що виник у революційний час наприкінці XVIII ст., використовують категорію «*provoir municipal*» (муніципальна влада). У новітньому праві Англії термін «*self-government*» (самостійне управління) замінюється поняттями «*local government*» (міське управління) та «*self-administration*» (міське адміністрування).

Із часом сформувався декілька наукових теорій (концепцій) походження місцевого самоврядування, які по-різному тлумачать сутність цього правового інституту, особливості його взаємовідносин із державою (теорія вільної общини, господарська теорія, громадська теорія, державна теорія тощо) [11, с. 16]. Слід зазначити, що за своїм походженням міське самоврядування у всіх правових системах світу має подвійну природу, поєднуючи водночас суспільні та державницькі основи.

На сучасному етапі розвитку українського муніципального права поняття «міське самоврядування» має такі інтерпретації. Т.С. Смирнова, проаналізувавши деякі наукові

джерела та думки певних науковців, зазначає, що за зовнішньої відмінності різні підходи до науково-теоретичного визначення і нормативного закріплення поняття місцевого самоврядування (місцеве самоврядування як принцип організації та здійснення публічної влади, як право місцевого населення на самостійне вирішення питань місцевого значення і як форма організації та здійснення місцевої влади) не суперечать одне одному, а лише характеризують різні аспекти існування, окремі сторони одного явища [12, с. 11]. Згодом, аналізуючи місцеве самоврядування, що тісно пов'язане з державною владою, В.В. Кравченко і М.В. Пітцик у своїй науковій праці вказали на низку особливих ознак цього специфічного соціального явища, які формують уявлення про нього: по-перше, місцеве самоврядування – це влада підзаконна, яка діє в межах та у порядку, визначених законом; по-друге, компетенцію місцевого самоврядування, його органів складають лише питання місцевого значення, які пов'язані із задоволенням повсякденних потреб населення, та обмежене коло питань загальнодержавного значення; по-третє, це публічна влада територіальної громади, вона має локально-просторовий характер і здійснюється в інтересах громади в межах окремих адміністративно-територіальних одиниць [13, с. 62]. Н.В. Камінська, здійснюючи теоретико-правовий аналіз цього поняття доводить, що під місцевим самоврядуванням потрібно розуміти організаційну форму здійснення населенням влади на місцях, що покликана забезпечити самостійне (під свою відповідальність) вирішення громадянами, які проживають у межах адміністративно-територіальної одиниці, питань місцевого значення, виходячи з інтересів населення, історичних і місцевих традицій [9, с. 11]. За концепцією В.В. Попко місцеве самоврядування – це ініціативна діяльність населення, самоорганізація громадян за місцем проживання, яка набуває форми реалізації публічної влади, полягає у праві територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення та забезпечувати таким чином реалізацію власних інтересів [11, с. 70]. Загалом, більшість науковців переконані в тому, що кожна держава залежно від особливих ознак її правової системи має власну своєрідну форму місцевого самоврядування. Так, наприклад, на думку деяких учених, місцеве самоврядування в Україні – це гарантоване державою право та реальна діяльність територіальних громад (мешканців сіл, селищ, міст), які безпосередньо і через органи місцевого самоврядування самостійно вирішують питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [14, с. 127]. У процесі порівняльно-правового аналізу законодавства та наукових концепцій стосовно місцевого самоврядування сучасних країн світу очевидно, що в юридичній науці кожної з них вироблене своє оригінальне визначення цього соціального інституту.

Сучасна теорія місцевого самоврядування, що формується на основі вітчизняного і зарубіжного утилітарного досвіду та наукових опрацювань, виокремлює окремі моделі (типи, системи) місцевого самоврядування для формування концепцій його подальшого розвитку. Головним мірилом класифікації за спільними ознаками типів місцевого самоврядування в окремих національних правових системах є домінанта функціональних взаємовідносин між державними (центральними і місцевими) органами управління та місцевими самоврядними публічними установами. Автор роботи приєднується до тих сучасних науковців, які виокремлюють п'ять основних моделей (типів, систем) місцевого самоврядування: англосаксонську (Велика Британія, Ірландія, Австралія, США, Канада тощо), континентальну (Франція, Італія, Німеччина, Болгарія, Угорщина тощо), скандинавську (Швеція, Норвегія, Данія тощо), іберійську (Іспанія, Португалія, країни Латинської Америки) та «радянську» (КНДР, Китай, Куба, В'єтнам) [15 с. 119]. Крім того, слід погодитися з В.В. Наконечним, який стверджує, що «радянська» система багато в чому відійшла в історію і є не стільки практичним, скільки академічним інтересом. Ця модель була характерна для СРСР та інших країн «світової системи соціалізму», а також для деяких держав, що розвивались, орієнтуючись на соціалістичну перспективу [16, с. 6]. Як зазначає В.В. Попко, навіть в одній державі можуть співіснувати декілька моделей місцевого самоврядування. Так, незважаючи на різноманітність місцевого самоврядування, склалися його найважливіші принципи: повна фінансова самостійність, організаційна незалежність, наявність власної компетенції і відповідальність [11, с. 164]. Правове регулювання у сфері місцевого самоврядування в кожній

із зазначених моделей може змінюватися залежно від змін у правовій системі тієї чи іншої держави. Потрібно зазначити, що вибір моделі місцевого самоврядування в тих державах, де воно було слабо розвинуте або взагалі відсутнє, залежить від форми політичного режиму й державницької волі керівництва, а подальше його функціонування – від напрямів та методів правового регулювання.

Основними напрямками правового регулювання суспільних відносин, за визначенням О.Ф. Скакун, можливо вважати такі: закріплення й охорону нових суспільних відносин; заборону певних суспільних відносин і поведінки; зміну характеру відносин у певній сфері; стимулювання розвитку певних суспільних відносин; сприяння (за допомогою нових законів) виникненню і формуванню нових відносин і суспільних явищ [17, с. 493–494]. Виходячи з цієї теоретичної класифікації та положень Європейської хартії місцевого самоврядування 1985 р. [18] й Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні 2014 р., до головних пріоритетних напрямів (шляхів) правового регулювання у сфері місцевого самоврядування належать такі: визначення обґрунтованої територіальної основи для діяльності органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади; створення належних матеріальних, фінансових та організаційних умов для забезпечення здійснення органами місцевого самоврядування власних і делегованих повноважень; розмежування повноважень у системі органів місцевого самоврядування та органів виконавчої влади; розмежування повноважень між органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування на засадах децентралізації влади; запровадження механізму державного контролю за відповідністю законам рішень органів місцевого самоврядування; максимального залучення населення до прийняття управлінських рішень; удосконалення механізму координації діяльності місцевих органів виконавчої влади [19]. Цей перелік напрямів правового регулювання притаманний не лише правовій системі України, а й місцевому самоврядуванню інших держав світу.

Упорядкування місцевого самоврядування повинно здійснюватись у визначених межах правового регулювання з боку держави, а саме: без неправомірного втручання в політичну сферу автономного врядування територіальних громад; у виданні нових нормативно-правових актів, які повинні сприяти прогресивному економічному та соціально-політичному розвитку місцевого самоврядування, а не підривати його основи; в розширенні, а не обмеженні демократичних правил місцевого самоврядування із широким застосуванням дозвільних прийомів правового регулювання. Поза визначеними межами правове регулювання місцевого самоврядування може стати неефективним, неправовим та просто небезпечним як для суспільства, так і для держави.

У процесі здійснення правового регулювання у сфері автономного місцевого врядування застосовуються різні методи. Під методом правового регулювання О.Ф. Скакун розуміє сукупність засобів і способів правового впливу на суспільні відносини, який несе основне навантаження в динаміці, у «роботі» права, показує те, як регулюються суспільні відносини, якими засобами і способами [6, с. 261]. Один і той же метод не може забезпечити регулювання всіх сфер суспільних відносин, однак усі методи характеризуються трьома основними чинниками: порядком установлення прав та обов'язків; ступенем визначеності і самостійності дій суб'єктів; шляхами забезпечення прав і обов'язків [20]. До основних методів правового регулювання місцевого самоврядування належить імперативний (владний) метод, завдяки особливостям якого, регулюється службова, управлінська або інша діяльність територіальних громад та місцевих органів самоврядування; диспозитивний (дозвільний) метод, який передбачає впорядкування суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування за допомогою дозволів, наприклад, надання земельних ділянок в оренду на території громад; рекомендаційний (порадний, пропозиційний) метод, який полягає у наданні суб'єктам місцевого самоврядування вказівок, що не мають обов'язкової юридичної сили, наприклад, пропозиції до членів самоврядних громад про укладення договорів на постачання сільгосппродукції; заохочувальний (стимулюючий) метод, який передбачає надання територіальним громадам додаткових матеріальних або нематеріальних стимулів, наприклад, у запровадженні нових альтернативних джерел електроенергії та засобів енергозбереження.

Характеризуючи види правового регулювання суспільних відносин взагалі та місцевого самоврядування зокрема, ми підтримуємо точку зору С.В. Бобровник [21, с. 105] про те, що їх доцільно поділяти на нормативне та індивідуальне, які, по-перше, пов'язані між собою спільним об'єктом, а, по-друге, різняться обсягом громадських стосунків на які поширюється правове регулювання. Т.І. Тарахонич, узагальнюючи попередні дослідження науковців, підкреслює, що нормативне регулювання характеризує правила поведінки загалом, через певну систему засобів, механізмів, зумовлених вимогами соціального життя, рівнем суспільної свідомості та тими цінностями, які в ньому повстали, поширюється на нечітку кількість інцидентів, має високий рівень нормативних узагальнень та спрямоване на забезпечення порядку в суспільстві, а індивідуальне є засобом реалізації нормативного регулювання шляхом його конкретизації до певних поточних обставин; має одноразовий, суб'єктивний характер; спрямоване на вирішення певної ситуації чи стосується відповідного суб'єкта; використовується система індивідуальних засобів регулятивного впливу, що утворює його механізм; дуже широке за колом суб'єктів, які здійснюють індивідуальне регулювання. [2, с. 30]. Із цим висновком не можна не погодитись, тому що таке розуміння безпосередньо стосується правового регулювання місцевого самоврядування, яке забезпечується правовими нормами, закріпленими в нормативних актах, до яких належать:

1) міжнародно-правові акти (декларації, хартії, конвенції, рекомендації, резолюції тощо), що торкаються місцевого самоврядування та ратифіковані вищими законодавчими органами держав. До них належать такі: Всесвітня декларація місцевого самоврядування 1985 р., Декларація Асамблеї європейських регіонів щодо регіоналізму в Європі 1996 р., Європейська хартія місцевого самоврядування 1985 р., Європейська хартія міст II (Маніфест нового урбанізму) 2008 р., Конвенції «Про участь іноземців у суспільному житті на місцевому рівні» 1992 р. та «Європейська ландшафтна конвенція» 2000 р., Рекомендації Ради Європи «Про проблеми сільської місцевості в Європі» 2002 р. та «Про комунальну власність у світлі принципів Європейської хартії місцевого самоврядування» 2003 р., Рекомендація Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про регіоналізацію в Європі» 2007 р., Резолюція Європейського парламенту з питань ролі регіональних і місцевих органів влади в європейській інтеграції 2003 р. та інші важливі міжнародні документи;

2) національні, внутрішньодержавні нормативно-правові акти (Конституція, закони та підзаконні акти) з питань місцевого самоврядування. Наприклад, такі спеціальні базові закони, як Закон «Про місцеве самоуправління столиці та її районів в Угорщині» 1991 р., Закон «Про місцеве самоуправління у Швеції» 1991 р., Закон «Про місцеве самоврядування та управління в Хорватії» 1992 р., Закон «Про місцеве самоуправління у Варшаві» 1994 р., Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» 1997 р., Закон «Про повітове самоврядування у Польщі» 1998 р. тощо.

Крім того, В.В. Попко до нормативних актів, які регулюють місцеве самоврядування, зараховує нормативно-правові прецеденти, поширені не лише у державах, які входять до загальної, а й до континентальної правових сімей. Адміністративні суди в деяких романо-германських країнах так само творять судові прецедентне право у сфері місцевого самоврядування, як і загальні суди в англосаксонських державах нарівні з конституційними актами й іншими джерелами права [11, с. 151];

3) нормативні акти органів місцевого самоврядування, зокрема статути територіальних громад, регламенти органів місцевого і регіонального самоврядування, типові правила забудови територій, плани соціально-економічного розвитку, рішення про ухвалення бюджетів адміністративно-територіальних одиниць тощо. В окрему особливу підгрупу науковці виокремлюють рішення місцевих чи регіональних референдумів, спеціальних договорів нормативного характеру (цільових контрактів, міжгалузевих чи інших угод), укладених спеціально уповноваженими суб'єктами, регламенти відповідних рад, правила, положення тощо [11, с. 141]. Упорядкована сукупність взаємопов'язаних правових норм складають систему правового регулювання місцевого самоврядування. Метою ухвалення нормативних актів є досягнення необхідного ефективного результату для подальшого функціонування місцевих самоврядних органів.

Правове регулювання місцевого самоврядування здійснюється також за допомогою правових способів або засобів. У науковій літературі обґрунтовано декілька дефініцій способів (засобів) правового регулювання, які здебільшого аналогічні. Тому ми схилиємося до визначення цієї категорії як прийомів регламентації поведінки суб'єктів права шляхом надання їм прав або покладення на них обов'язків [22, с. 98]. На думку більшості науковців, класичними способами (засобами) правового регулювання суспільних відносин є такі, які стосуються також місцевого самоврядування: 1) юридичні дозволи, що полягають у визнанні за особою суб'єктивного права, здійснення юридично значущих дій або утримання від них. Проте це є обов'язковим правилом, а залежить від власного розсуду уповноваженого суб'єкта; 2) юридичні зобов'язання, які виявляються у покладенні на особу обов'язку, що спонукає її до реалізації певних юридично важливих дій; 3) юридичні заборони, які встановлюються шляхом покладення на особу обов'язку, відповідно до якого вона має утримуватися від вчинення певних юридично важливих діянь. Різні поєднання способів правового регулювання характеризують певну спрямованість впливу права на суспільні відносини, визначають типи правового регулювання [22, с. 99]. На нашу думку, до дозвільних способів (засобів) належать такі: дозвіл на ухвалення змїну та скасування нормативних актів органам місцевого самоврядування; дозволи на організацію виборів до самоврядних органів; дозволи проведення місцевих, особливо міських референдумів; дозволи на будівництво, оренду, підприємництво в межах територіальних громад; просування по службі посадових осіб органів самоврядування; дозволи на отримання інформації від органів державної влади для виконання службових обов'язків тощо. До зобов'язальних засобів належить старанне ставлення до своїх обов'язків посадових осіб та відповідна організація роботи органів місцевого самоврядування; обов'язок підтримання інтересів місцевого самоврядування та недопущення діянь, які можуть їм нашкодити; обов'язок надавати звіти про свою діяльність самоврядних органів перед мешканцями громад тощо; Прикладами заборонних способів є заборона порушення законодавства про місцеве самоврядування; заборона ненадання відомостей про доходи посадових осіб у визначений строк; заборона відмови у складанні присяги посадовим особам тощо. Можна із впевненістю стверджувати, що у сфері місцевого самоврядування превалює дозвільний тип правового регулювання. Сукупність усіх визначених правових способів, за допомогою яких здійснюється правове регулювання суспільних відносин у сфері місцевого самоврядування для підтримання інтересів суб'єктів права та забезпечення правопорядку в межах територіальних громадах, можна назвати механізмом правового регулювання місцевого самоврядування.

Правове регулювання у всіх державах світу взагалі та в Україні, зокрема повинно відбуватися відповідно до закріплених у законодавстві принципів місцевого самоврядування. Так, у Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. зафіксовано, що місцеве самоврядування в Україні здійснюється на принципах народовладдя; законності; гласності; колегіальності; поєднання місцевих і державних інтересів; виборності; правової, організаційної та матеріально-фінансової самостійності в межах повноважень, визначених цим та іншими законами; підзвітності та відповідальності перед територіальними громадами органів та посадових осіб; державної підтримки та гарантії місцевого самоврядування; судового захисту прав місцевого самоврядування [23]. Згідно зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.), яка стосується безпосередньо розвитку самоврядних органів та децентралізації державної влади зазначено, що метою політики у сфері децентралізації є відхід від централізованої моделі управління в державі, забезпечення спроможності місцевого самоврядування та побудова ефективної системи територіальної організації влади в Україні, реалізація положень Європейської хартії місцевого самоврядування, принципів субсидіарності, повсюдності і фінансової самодостатності місцевого самоврядування [24].

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, ми за головне вважаємо, що понятійне визначення правового регулювання місцевого самоврядування може бути таким – це спрямований упорядкований процес впливу на суспільні відносини у сфері місцевого самовряду-

вання, який здійснюється державою та громадянським суспільством за допомогою правових норм, а також дозвільних, зобов'язуючих й заборонних способів для реалізації місцевими самоврядними органами в межах законодавства самостійного регулювання та врядування істотною часткою публічних справ, під особисту відповідальність, в інтересах усіх місцевих мешканців територіальних громад.

Слід зазначити, що хоча дослідження у сфері визначення сутності правового регулювання місцевого самоврядування в теоретико-правовому спрямуванні не припиняються, все ж таки вони потребують більшої інтенсифікації з метою раціонального прикладного застосування у нормотворчості та діяльності муніципальних органів.

Список використаних джерел:

1. Сучасний тлумачний словник української мови: 65000 слів / За заг. ред. В.В. Дубічинського. Харків: ВД «Школа», 2006. 1008 с.
2. Тарахонич Т.І. Види правового регулювання: теоретичні аспекти розуміння. Часопис Київського університету права. 2014. № 4. С. 28–2.
3. Теорія держави і права: Навч. посіб. / А.М. Колодій, В.В. Копейчиков, Є.Л. Лисенков та ін.; За заг. ред. Є.Л. Лисенкова, В.В.Копейчикова. Київ: Юрінком Інтер, 2004. 368 с.
4. Кельман М.С., Мурашин О.Г. Загальна теорія держави і права: Підручник. Київ: Кондор, 2006. 477 с.
5. Загальна теорія держави і права: Підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів / М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М.В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О.В. Петришина. Харків: Право, 2011. 584 с.
6. Скакун О.Ф. Теорія права і держави. Підручник. 4-те видання. Київ: Алерта, 2017. 528 с.
7. Теорія держави і права. Академічний курс. Підручник. / За ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.
8. Ваньчук І.Д. Поняття й сутнісні ознаки правового регулювання суспільних відносин: сучасний погляд. Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2015, Випуск 32. Том 1. С. 8–11.
9. Камінська Н.В. Місцеве самоврядування: теоретико-історичний і порівняльно-правовий аналіз: навч. посіб. Київ, 2010. 232 с.
10. Чапала Г.В. Місцеве самоврядування в системі публічної влади: теоретико-правовий аналіз : монографія. Харків: Право, 2006. 221 с.
11. Попко В.В. Порівняльне муніципальне право. Київ: ВГЦ «Київський університет», 2016. 351 с.
12. Смирнова Т.С. Правове регулювання місцевого самоврядування в Україні: навч. пос. Київ: Вид. дім «КМ Академія», 2001. 262 с.
13. Кравченко В.В., Пітцик М.В. Муніципальне право України: навч. посіб. Київ: Атіка, 2003. 672 с.
14. Муніципальне право України: підручник / Погорілко В.Ф., Фрицький О.Ф., Корнієнко М.І. та ін.; за ред. В.Ф. Погорілка, О.Ф. Фрицького, шеф-ред. В.С. Ковальський. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 592 с.
15. Волошина Я.О. Місцеве самоврядування: теорії походження та їх реалізація. Підприємство, господарство і право. 2018. № 3. С. 117–122.
16. Наконечний В.В. Основні світові моделі місцевого самоврядування: порівняльний аналіз. Теорія та практика державного управління. 2014. В. 1. С. 1–5.
17. Скакун О.Ф. Теорія держави і права. Київ: Консум, 2001. 656 с.
18. Європейська хартія місцевого самоврядування (офіц. пер.) 1985 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
19. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні від 1 квітня 2014 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.
20. Правове регулювання. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki>.

21. Бобровник С.В. Правове регулювання суспільних відносин та реалізація права. Правова держава. Вип. 7. Київ, 1996. С. 103–108.
22. Загальна теорія права: Підручник / За заг. ред. М.І. Козюбри. Київ: Ваіте, 2015. 392 с.
23. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» від 21 травня 1997 р. (поточна редакція від 22.03.2018). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
24. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015>.

ГРИЦАЙ І. О.,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 34-055.2+355.1

ІНТЕГРАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ЯК СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ОБОРОННОГО СЕКТОРА

Наукову статтю присвячено висвітленню переваг інтеграції жінок до збройних сил, наведенню статистичних даних щодо структури зайнятості жінок-військовослужбовців, опису способів впровадження гендерного принципу до системи збройних сил та оборонних структур, виділено основні напрями, за якими врахування гендерних аспектів сприяє досягненню поставлених цілей забезпечення рівних прав та можливостей.

Ключові слова: *концепція оборони, гендерна рівність у Збройних Силах України, військовослужбовці, гендерний принцип, гендерна дискримінація.*

Научная статья посвящена освещению преимуществ интеграции женщин в вооруженные силы, наведению статистических данных по структуре занятости женщин-военнослужащих, описанию способов внедрения гендерного принципа в систему вооружённых сил и оборонные структуры, выделены основные направления, по которым учет гендерных аспектов способствует достижению поставленных целей обеспечения равных прав и возможностей.

Ключевые слова: *концепция обороны, гендерное равенство в Вооружённых Силах Украины, военнослужащие, гендерный принцип, гендерная дискриминация.*

The scientific article is devoted to highlighting the benefits of women's integration into the armed forces, providing statistics on the employment structure of female military personnel, describing ways of implement a gender perspective into the system of the armed forces and defense structures, emphasizing the main trends in which gender mainstreaming contributes to achieving the goals of ensuring equal rights and opportunities.

Key words: *concept of defense, gender equality in the Armed Forces of Ukraine, military personnel, gender principle, gender discrimination.*

